

ADONİS

4 KİTAP

Zeki Z Kırmızı

2014-2023

©

İçindekiler

- *Maddenin Haritalarında İlerleyen Şehvet, 3*
- *Belli Belirsiz Şeyler Adına, 7*
- *İşte Budur Benim Adım, 11*
- *Kudüs Konçertosu, 17*

Maddenin Haritalarında İlerleyen Şehvet¹

Yaklaşık 15 yıl sonra yazdığı **Kudüs Konçertosu**'nun (Yapı Kredi yayınları, 2014, Çev. İbrahim Demirci) çöl kasırgasından geçeli çok olmamıştı Adonis'in. Geçen yıl okumuş, kısaca yazmışım hakkında². Mehmet Hakkı Suçin'in Arapça'dan başarılı ve iki dilde basılı çevirisi olan **Maddenin Haritalarında İlerleyen Şehvet**³ yine aynı okur duygusunu yaşattı bana ikinci dilden olsa da. Çöl fırtınasına tutulmak... Savrulan kumların sert, acı veren o iğneli kıyameti. Belki de kıyamet. Kendini sürekli dilküre üzerinde zelzeleye uğramış bulmak. Kıyamet dedim ama aslında Adonis, cehennem taşıyan, diliyle cehennemine katan bir yazar. Okuyan, kendi payına düşen ateşi bulacak(tır). Belki daha önce doğum yerini yanlış yazmış olabilirim düzeltiyorum: Lazkiye, Suriye (1930). Fransa'da yaşıyor ve ola ki doğumdan başlayarak içinde taşıdığı çölün ağılı dili, imgesi çatalı: şiir ve resim. Etel Adnan'da da öyleydi. Bu Ortadoğu kökenli iki büyük ozanın resim sanatıyla ilişkisini, öyküsünü inceleyecek zamanım olsaydı keşke. Bizde Oktay Rifat, Metin Eloğlu, İlhan Berk resim yapıyor, desen çiziyorlardı. Tez konusu olmalı: iki estetik anlatım biçimi arasında aynı özneye bağlı ilişkileneceği biçimi.

Tayeb Saleh'in **Kuzeye Göç Mevsimi** (1966) de bana benzer duygular yaşatmıştı. Conrad'ı tersinden ya da daha doğrusu ters yöne doğru okumak. Ortadoğu'nun Batıyı kavrayışındaki ikilem bizimkinden epeyce ayrılıyor bana kalırsa. Bir başka (bilimsel) tez konusu da Türkiye ve Arap ülkelerinde Batının kavranılışındaki ayrım olabilir. Birçok Afrika ve Arap sanatçısı için Batıyla çatışma ve uyumlanma ana izleği oluşturmuştur. Yerel sanatçı Batı gömleğini giymek, Batı dilinde Batı anlatım biçimlerini kullanmak gereğini duyarak biçimsel sarsım (*travma*) yaşadığı gibi hemen hemen tüm yaratı içerikleri de bu çatışmadan, uyumlanma ya da uyumsuzluktan geldi. Üstelik Batıyı en sert anlatılarla eleştiren bu ilk kuşak bugün Batının neredeyse seçkin sanatçı temsilcilerini oluşturur oldu. Artık onlar için Faslı,

¹ Bu yazı 2014 yılında yazılmış, 2023'te gözden geçirilmiştir. ZZk.

² Bu yazının son bölümüne bakınız. ZZk.

³ Adonis; **Maddenin Haritalarında İlerleyen Şehvet** (1987), Çev. Mehmet Hakkı Suçin, Kırmızı Yayınları, Birinci Basım, 2015, İstanbul, 133 s., Ciltli, Arapça-Türkçe.

Mısırlı, Tunuslu, Lübnanlı vb. yazar dememek gerektiğini düşünüyorum. Çoğu de yerleştiği Batı dilinde sürdürüyor yazısını. Değişik bir örnek de Kazuo İşiguro. İngiltere'ye yerleşmiş, İngiliz Dili Yazını'nın çağdaş yazarlarından biri... Japon Yazınıyla, ekiniyle artık pek ilgisi yok.

Adonis şiirinin söyleni (*mitoloji*) Arap geleneğine kökenlense, hatta ozan ana dilinde yazıyor olsa da bana sorarsanız bir Fransız Şairi. Hem işte bu kitap (***Maddenin Haritalarında İlerleyen Şehvet***) kendi varlığının Fransızlaşma(/ma)sı ile ilgili doğrudan. Konu tüm ayartıları, baştan çıkarıcılığı, örtük (maskeli) şiddeti, görkemli estetik yaratıları, küresel ataklarıyla Batı'nın ta kendi. Suriye'den kopup gelmiş şair bu Paris'le (Fransa) nasıl yüzleşecek, karşılaşacak, kavga edecek ve de sevişecek? Çırpıntılı, doyumsuz, tutaraklı (*sara*) bir dil Paris'e bakıyor ve onu içine alıyor ya da kentçe yutuluyor. Buradan Ben nasıl çıkar, kişilik nasıl teklifini korur? Nasıl hem kendi hem öteki olunur? Her söz (*vaat*) aynı zamanda kargış (*lanet*), umut yıkım mıdır? Erinç (*haz*) acı çekmeden olanaksız mı?

Gökten bıçaklar yağarken açılıyor perdesi şiirin. (13) Özel bir bölümlenmeyle kurgulanan şiir basamaklı yapısı, kayan dizeleri, düz metinleriyle zorlanmış bir dili yeterince imliyor zaten. Dil, taşkın, coşkulu ve arzulu benin dışavurumları gibi dalgalanıyor. Dile kadın, yazmaya aşk (15) diyen Adonis hızla ve hırsıyla zamanın ve uzamın en uçlarına fırlatıyor Ben'ini: "Doldurmalı mıyım hançeremi 'evet evet'lerle, 'hayır hayır'larla?" (17) Artık şiirin gölünden buharlaşan bulutlardan başka yurdu yoktur. (19) Tarihin zarı bedeninin üzerinde atılmaktadır. (21) Yurdu mırıldandığı (23), *Eyfel Kulesi*'ni söküp yerine Şam yasemini dikmeyi (25) istediği olmuştur. Ama bakın, "meyhaneler yükseliyor Paris'te// Bakire'nin yükselişi gibi". (25) Hüzünlerinin yalağına dökülen su gibidir ya da arzularının doruğuna (*zirve*) yükselen ufuk gibi. (27) Hesapta

yoksa da Batı'nın tarihini öğrenir. Cennetin cehennemi keşfedilecektir. (31) Öğrendikçe Nietzsche'siz Gazali hiçleşir: Şimdi, burada! Yüzü sabaha karışırken ayakları gecenin içindedir. (37) Bu çılgın ak dünyayı nasıl geçecek? Rimbaud'ya soruyor. (41) "Mutlaka, mutlaka./ Kendime özgü bir ahlâk bilimini yaratacağım./ Öyle bir şiir yazacağım ki ölümünden onunla açacağım hayatımı." (43) Bağırsakları ve azı dişleri dışında bir şey okumayan Batı'da elektronik tohum siloları altında batış kaçınılmazdır. (45) Ama Doğu Batı'nın yazgısıdır. Batı'nın şairi de "*terk edilen diyarlara ağlamalı.*" (53) Ozanımız kıvranmaktadır: "Nasıl uzlaştırayım öyleyse, Paris'in külüyle kan damlayan güneşimizi?// Nasıl bir araya getireyim Eyfel Kulesi'yle Mısır Dikilitaş'ını Concorde Meydanı'nda?" (61) Gönlü en güzel sevgiliye, dikili taş, elife akmaktadır. (63) Öte yandan, Paris'in dağılmış parçalarını toplayıp ona başka bir beden yaratmaktadır. (67) Bedense yalnızca beden diyebilir. (69) Paris onun (Doğulu) gözüyle başkalaşılıyor. (77) *Ve dünya deliriyor: "Dudaklardan çıkmayan çılgılıkta/ Çırpınan eller görüyorsun/ Bedenler görmüyorsun."* (93) Kıyılanın kanıyla kıyanın salyası çoktan karıştı. (93) Tüm bunlar yaşanırken ozanın damarlarında Batı'nın kanı akmaya başladı bile. (99-107) Baudelaire, Nerval, Rimbaud, Mallarme, Picasso... (117) "*Sonra tekrarlamaktan geri durmam:/ 'Kendim de/ Öteki de/ Benim'/ Zamanın kendisi şiir devşirilen/ bir sepetten başka bir şey değil.*" (123) Irmak akıyor ve yeniden bireşimleniyor (sentez) yaşam: "*(Neden ayakları Dicle veya Barada'yı değil de Seine'i tanıyor?// Ne şaklaban bir adam-/ Yeryüzünden daha çok seviyor insanı,/ Ve vatandan daha çok seviyor yeryüzünü.)*" (123) Sonuçta bir fırtına kopmalı bedende, orgenlerini (*organ*) düzenlemek için yeni baştan. (125) Şimdi bakın:

(I)
*I-Doğulaşması kalıyor Seine'in
[Burada Goethe'nin Divan'da
övdüğü 'ilahi nimetler'den başka
bir şeye işaret ediliyor:
Sarı, çadır, kavisli kılıç, marş],
Suyunun karışması kalıyor
gezegenin ışığına,
Fırat'ın suyu gibi.*

*II-Bilgeliğe başka bir sütun dikmek
kalıyor bize,
Uzay gemileri yapmak gerek
Gezegenlere gitmek için değil
Evlerimize gitmek için.
Kanatlı hayvanlar icat etmek
kalıyor bize
Taşımak için kutsadıkları mekânlara
tavaf etmeyi düşleyen tüm
fakirleri bedava.
Öğrenmek kalıyor bize nasıl
dönüştüreceğimizi rüzgârı
isabetli bir zara. (127)*

Çeviri izlenimi olsa da makamsal, ölçülü bir dil süreğinin plastik, çoksesli bir anlayışla kakışmasına dikkatinizi çekmekle yetinmem gerek. Adonis gerçekten plastik yüzeyler, hatta yer yer kütlelerle açıyor, aralıyor, akıtıyor şiirini. Ve her sözcük

bütünle ilişkisinden anlam, ışık getiriyor. Şunu deme cesaretini de fazladan göstereceğim. Varsıl (*zengin*) bir çalgılama (*orkestrasyon*) ile sınırlarda seyreden bir dil keskin, can yakıcı hesaplaşmalarla karşı karşıya getiriyor okurunu. İçerideki kavga elektrikliyor, tüylerini diken diken kabartıyor okuyanların. Bir an senfonik akışla sürüklenen, daha işin başında varlığımızı, zavallı bedenlerimizi algılıyoruz. Bu beden kıyılarına, kayalıklara, ağaç kütüklerine çarpa çarpa daha çok kötek yiyecek, bir balığa yem olmazsa bu arada. Anlaşılan Adonis'in bize armağanı bu: Kendi bedenimizi ateşe tutmak. Yakmayı göze almak. Tutuşmuş kâğıttan şiir çıkar. Doğru mu?

Belli Belirsiz Şeyler Anısına⁴

Belli belirsiz Şeyler Anısına'y⁵ okuyalı (2018) neredeyse beş yıl olmuş, dolayısıyla bu yazı ikinci bir okumayı kaçınılmaz kıldı. Yazarak okumak dediğim şey gerçekleşecek yine.

Prof. Mehmet Hakkı Suçin Arap dili ve yazını akademik uzmanlığının yanı sıra artık Mahmut Derviş ve Adonis denince ilk usa gelecek çevirmen, kendini bu iki dev ozana adanmış görünüyor neredeyse. Bu iki çağdaşımız şairi ve şiiri derinlemesine özümsemişti, onların seslerini bütünüyle üstlendiği çevirilerden anlaşılıyor kolaylıkla. Kitap Arapça 1988 yılında basılmış, yanlış anlamadımsa 2014'te (genişletilmiş?) bir yeni basım söz konusu.

Şiir-bölümler sıra sayısı ile değil abece imleriyle sıralanmış, A'dan başlıyor M iminde bitiyor. Her şiir bir sesleniş, -e, -a ekiyle (adın yönelişi) imliyor. Bu sıralama özel bir yazar tasarımı mı, bunu anlamak zor. Büyük olasılıkla öyledir. Çünkü Adonis şiirinde rastlantıya, genel düşüncenin dışından rastgele girişe pek yer olmayacağını okuyan bilir. Simgeler, imler, görsel düzen ve belirtiler Adonis şiiri için işlevseldir ama yalnızca biçim ya da yapı oyunları değildir, ekleyelim. Her biçimsel atağı şiirin genel tinini kesinkes yankılar.

*

İlk şiir, **A. ONLARA** adını taşıyor ve '*Onlar*' dediği bir halk olmalı. Herhangi bir halk değil, *bir* halk. Aralarında anlatıcının (şiir öznesi) sevdiği bir kadın (ki öldü), ona benzeyen bir çocuk da olan *bir* halk. *Bir* halk gibi oturup kıyıları okumak için dalganın elifbasını öğreniyorlar. Yerin dişiliği, doğurganlığı gibiler. Ama yaralarında gül bitmiyor. Ne gölgesi oldu yürüyecek halkın ne güneşi. "*birbirini yiyen iki cehennem.*" (11) Tapınakları oldu, yıkıldılar ve sessiz tapınışları şimdi bir duman yıkıntılarının üzerinde yükselen. Ve zaman bir karabasanın içine doludizgin koşuyor ve kül ölülerini yiyor ve anımsamıyor onların hiçbirini. Bir halk unutuluyor. Gök anımsatıyor ama şair bu halkı göremiyor. Lübnan'ın çocukları yitkilere karışmış... Beyrut tüm zamanların anılar sandığı. "*her an kül/ kanıtıyor geleceğin sarayı olduğunu.*" (15) Halk kıyıcıya boynunu uzatmaya hazır ve kandan sürüler yayılıyor, yayılıyor. Ve nasıl artırılır, nasıl sağaltılır bu yara?

B. O ADAMA kitabın ikinci şiiri. Dünyaya ve varlıklarına yönelmişti o adam. Şafağı yatak olarak düşledi, tarlalarda öğrendi ve rüzgârın ayakları altına sızmak istedi. Ama derindir derin olmasına, yine de bir gülden çoğuna bakmaz. Bedeni tuzaktır ya avlanmayı hiç bilmez. "*soyunuyor kimi zaman:/ giyinecek bir şey bulamıyor kelimelerden başka.*" (21) Yolculuğunun sonu, kendi adımlarının gölgesi... "*haritalar çiziyor/ fakat paramparça ediyor haritalar onu.*" (23) Kapısını kapatıyor ya tutsak etmek değil amacı kendini, hüznünü özgür bırakmak istiyor. Sözlerde cimri, kıvılcımlarda eli açık. Anılarını silmeye kalksa şimdiki zaman üzerine yürüyor ve silmeye kalkıyor. Onu koruyan çiti kuşatan surudur aynı zamanda: "*ne döngü ama:/ kanın biricik ışığın mıdır/ ey insan?*" (25) Denizden öğrenmiştir kendinden çıkmayı ve yine kendi kalmayı. Kirpikleriyle gölgelenen bir gözdür adam. "*hüznü bir attır/ neredeyse onu eyerinden fırlatacak.*" (29) Aradığını bulduğu olmadı hiç. Yaptığı her

⁴ Bu yazı Haziran 2023 yılında yazılmıştır. Zzk.

⁵ Adonis; **Belli Belirsiz Şeyler Anısına** (*İhtifâen bi'l-Eşyâ' el-Vâdiha el-Gâmide*, 1988/ 2014), Çev. Mehmet Hakkı Suçin, Everest Yayınları, Birinci Basım, Kasım 2017, İstanbul, 207 s.

şey henüz başaramadığı oldu. “*zamanı yok/ yalnızca dikey girmeye/ zamanın içine.*” (29).

Üçüncü bölüm **C. GÜNDÜZ VE GECEYE** sesleniş, gündüze ve geceye şiir. Gündüzün kapısını kapatan dostu geceyi karşılamak için hazırlığını yapıyor. Omuzda gözyaşı lekeleri, elde soldukça solan bir gül. Ve şafağın çığlık çığığa belirişi. Her gün çok az yaşayabilen çocukları doğuran güneş... Zaman bir rüzgârdır, ölümden doğru eser. Gece ilikler yeryüzünün gömleğini ama gün çözer. Şafak yine de çiçeklerle, kitaplarla gelir. “*Gündüz elleriyle görüyor/ gece bütün bedeniyle.*” (36) Zaman ikisini de kuşatır. “*Gündüz yalnızca/ uyumayı bilir gecenin koynunda.*” (37) Ay gecenin balkonunda sabahlar. Hüznün payına düşense ‘*gece içinde gece olmak*’. Ve gecenin düşleriyle günün giysisini dokuruz.

Görüyoruz ki, Adonis’in şiiri yükselmiş, doğanın kapsayıcı ve yinelemeli dilini yakalamıştır. Burada şair özne olarak kendini zamana karışan biri olmaktan çıkarır. Olan zamanın olanıdır, istencin (*irade*) eriminin dışında. Bu yüzden betim-tanım üzerinden bir dizi yargı, özdeyi(ş) dizisine dönüşür şiir. Adonis, geri çekilerek bilgeliğini eytişmeli (*diyalektik*) bir dünya okumasına bırakmıştır geçici bir süre için. Okurluğumuz da küçülen dalgalar gibi biraz yatıştır, savaşmaktan yorgun, silah bırakır. Ateşkes. Kulak başka seslere, başka ve daha büyük yazgılara ayarlanır. Düşüm nerede atıldı? Nerede vazgeçti insan kendi anlatısından? Vazgeçebilir mi?

İzleyen bölümde (**Ç. RÜZGÂRA VE AĞAÇLARA**) aynı sesleniş sürdürülür. Gözyaşının tarihi olan rüzgâr çırılçıplak dört dönüyor ağacın dolayında. Tozu dumana katıyor ve tozun rüzgârla dans eden bir bedeni var. Gelir, gülü yağmalar rüzgâr. Sağ eli gülün omuzunda... Köyde taydır, bir delişmen çocuk. Yazdığı mektupları imzaladığı görülmemiştir. Ağaç bilmez onu kucaklayan rüzgârın kim olduğunu. Yırttığı kitaplardır bulutlar. Rüzgâr kendisidir, yani rüzgârdır ve bundandır dünyayı dünyalaması. Çünkü yontulmuş dünyanın yeri (ve yanı) rüzgârdan kalandır. “*rüzgârlar – yürüyen bedenler:/ ve rüzgârın görünmeyen ayakları var/ meleklerin ayakları gibi.*” (49) O susmak bilmez, durma konuşur ve böyle öğretir sessizliği. “*orglarla doludur bu rüzgâr/ insanlarla doludur bu orglar.*” (51) Eylemini kendi kılarak ya da kendini eylem kılarak, dans eder. Ağacın kendine sorusunu atılır, o yanıtlar: “*ağaçlar.../ kitap sayfaları rüzgârın çevirdiği.*” (52) Ağacın düşü rüzgârın yastığında uyanır. Rüzgârın unuttuğu şarkı da ağaçtadır. Bir liman, bir son yerdir, bilinmeze durmaksızın yol alan. Rüzgâr ağaçla gelir, ağaç rüzgârla biçimlenir. Sevda (aşk) bu değilse ya nedir?

Yalnızlık için de yazılacak bir şiir vardır (**D. YALNIZLIĞA**). Tek ağaçlı bir bahçedir yalnızlık. Tozla uçuşan adımlar... Gizlerin olmamasındaki giz... Yok olmak, bir soru olarak kalmak için... Öykünmek öyle kolaysa hadi öykünün denize de bir görelim! “*birey sonsuzluktan oluşan bir yalnızlıktır/ topluluksa yalnızlıktan oluşan bir sonsuzluk.*” (63) Yalnız bir erkek tek kanattır, yalnız bir kadınınsa kırıktır kanadı. Öyleyse çikalım bu yalnızlıktan, desek ikinci soru yetişir ardından: “*ama nereye?*” (64) Kendin olmak için artık geçtir, kim olduğunu bilmek için, çünkü çocukluğuna dönemezsin. “*o hâlde nereden geliyor/ iliklerine işleyen bu soğuk?*” (73)

E. BELLİ BELİRSİZ ŞEYLERE ne denir, nasıl seslenilir? Umutsuzluğun parmakları ancak ölü kelebeklere dokunur. Umut ise yaratıcılıktır. (84) Işığın kendini savunduğunu gören var mı? “*ya saldırır ya teslim olur.*” (78) Adonis belli belirsiz avcılığını bu biçimle sürdürür. Bağımsız beyitler, ikilikler, dörtlükler vb. ile. Burada ışık, ötekinde aşk, deniz, kıyı, toprak, bulut, orman, toz... Dağlarca’yı anımsarız (*Haydî*ler), şiirinde zaman zaman tünediği yeri... Şiirin balı damlar, kurşun olur suya düşer, bir tümce, bir yargı, bir saptayım olarak biçimlenir. Yine de durur son biçim bir yerde, anıştırmalarıyla ve imgenin ötesine geçip de *haikulaşmaz*. Zaman hep

bizimledir örneğin, bu yüzden hep bir ayrılma anıdır (*veda*). (81) “*Toz:/ beden in kardeşi/ ruhun dostu.*” (83) Yaşamdır buyuran, ölüm ise yazmandır, dürüst yazman. Su mu? Sonsuz bir yeniyetme... Gülün gölgesi bir güldür, solgun bir gül. Suya susamış toprak tırnak büyütür. Ses, sözün şafağı... Deniz, dünyanın horası... ve “*sen ey şiir sevmeyen,/ güzel olmayacak ölümün...*” (103)

F. HAYAT VE ÖLÜM OYUNUNA. Çocuktur, yaşarla oynar, yaşlı ise sırtını dayar. Çok konuşmaktan paslanır dil, göz az düşlemekten. “*beden,-/ yarısı eşik/ yarısı eğim.*” (108) Bazen en güzel lamba ışığı değil gölgeyi görmek için yakılır. Karadır, karanlıktır renkler topluluğunu yöneten gerçekte. Us bırakılan yer, delilikse göçtür. Ve en irak yer yüreğinin ta dibidir.

G. O KADINA. Okyanusların en geniş âşık kadının bedenidir. “*erkek kendi bedeninde uyanır/ ve uyur kadının bedeninde.*” (123) Kadın için erkek, tüm bedenini katarak okuyabildiği bir kitaptır. Ve beden zaman kipi, tartışmasız şimdiki zamandır. Dil boşuna araya girip de heveslenmesin, aşmasın boyunu: “*yalnızca beden yazar beden*” (124) çünkü. Adonis geleneğinin tam ortasından seslenir: “*kadının kokusu/ bir yatak yaratır aşk için/ ve cinsel bir organ.*” (125) Dağlarca yakın, pek yakındır.

H. ÇOCUKLUĞA. “*Erken çıktım/ ve öğrendim ki erkenden:/ yaralardır beni yaratan.*” (130) Ne söylenebilir, doğulan evin yıkıntıları arasında kalmış öteki bedene? “*hayır! hiçbir şey çocukluğumu anlatamaz*” (132), tanıklık eden akşam yıldızlarından başka. Çocukluk, küçücük bir köydür, sınırlarını aşamadığın, nerelere gitmiş olursan ol.

I. GERÇEKLİĞE. Ne anlamalıyız gerçeklikten? Bir kuşu karşılarken ağacını unuttur dal. Bu unutuş gerçekliğin neresindedir? Sevişenin esrime anında eşitlenen kadın-erkek ötekinin kaburgasından yaratıldığını düşünürse buna ne denir? “*vakit-/ sevinçte yüzer/ ve hüznünde dibe çöker.*” (142) Güneş başka şeyi değil kendini söyler. Bu mudur gerçeklik? Sözcükler sudan ıslanmadan çıkar. Gerçek her zaman tartışmalı mı? Gül şu an kime gönderiyor bakışını? Şairin yurdu sürgünden başka her şeyin olanaksız olduğu yer mi? Gerçek hangisi? Gerçek gerçek mi?

J. EBU TEMMAM’A. ⁶ Alt başlık: (***Ebu Temmam’ın anılarından Şamlı Mihyar’ın rivayetine göre kesitler***). Ebu Temmam Câsim’le (doğduğu yer) Bağdat arasında yoldadır. Gök almıştır onu, başka bir yere (Bağdat) yöneltmiştir. Yol boyu doğanın sözcüklerini toplar başına. Köyünden çıkarken kendinden, kendi bedeninden de çıkmıştır. Bağdat’da bir çiçek bulmuştur ama bu çiçeği nasıl tutmalı, nasıl koklamalı ki dağılmasın? Sonra yanıtlayamadığı sorular sorulmuştur ona: Nesnelere adlarından ayırıp nesneyi adına karşı kışkırttın ve adı nesneye karşı. Peki sonuç ne oldu? Adı olmayan nesnelere başka bir şey tanımaz oldun? Bu muydu istediğin ey Ebu Temmam? Şamlı Mihyar sorularını sürdürdü. Onca basamak indim ve tam bitti dedim yine basamaklar belirdi, “*ey yakın, nerede oturuyorsun?*” (163) Ve şiir sanatı: “*imge:/ sözün bedenindeki pembe damar*” (165)

K. EBU NUVAS’A (Ebu Nuvas’ hakkında söylenmiş ve yazılmış olanlara dayalı kısa bir yaşamöyküsü). Burası Bağdat: hüznün sevinçle kardeş olduğu kent. O şair, zamanla uygun adım yürüdükçe dilden bedene geçmiş oluyor. “*öldüreceği bir şeyi yaratıyor.*” (170) Gücünü yitirdiğini anladığında dünyaya savaş açıyor, özdeğinin (*madde*) kanına girip “*ayaklarının tozuyla/ ufkun gözlerine sürme çekiyor*” (171) Şu âşık, o değil ama ondan başkası da...değil. “*tarih pas renginde/ ve suyun içindeki su değil.*” (172) Sözcükleriyle aydınlattığı ülkesinde bu yüzden kelle koltukta yaşıyor. Ülke demek geride kalmış kemikler demek. O ise kemik tozlarına dönüşmüş ülkelerin

⁶ Abbasiler Döneminin önemli şairlerinden biri **Ebu Temmam** (788-845).

⁷ **Ebu Nuvas** (750-810) da Abbasi Dönemi şairlerinden.

sınır boylarında şöyle bir görünüp yitiyor: “*arzuyum arzu ile arzu arasında/ ışıkla ışık arasında ışık.*” (175) Gerçeğini dünyanın yüzüne vuruyor seslice: “*dikkafalı olmaya yemin ettim/ baştan çıkarmayı seçtim.*” (179) Kıyı değil dalgayı seçiyor. Uyuklayan yeryüzünü kaygıya boğuyor ve yine kucaklıyor yükselen ışığı. İçini imgelerin suyuyla yıkayan Ebu Nuvas yatıyor burada ve...gözyaşları ondan sonra da akmayı sürdürecektir.

L. EL-MAARRİ'YE.⁸ Daha çocukken “*bir de öğrendi ki/ ölüm onun tek bahçesi.*” (185) Kurtulmak istemediği tuzakların üzerine yürüdü. İnsan insanın tasarısı (*proje*) değil miydi? “*tarih: kandan bir gölün üzerindeki kabarcıklar.*” (186) Ölüme dönüp sordu: kiminim ben? Çok bilmekten mi bunca şaşkındı? “*de ki ölümler yetiştiriyor dirileri/ ve âlemdir ölümün bahçesi.*” (191) Ne gördün ey kör, ey El-Maarri, anlat bize: “*ne kadar az imiş dünya ve ben ne kadar az imişim orada.*” (192) Biliriz seni, bir kuşkucu, sökücü ve yıkıcı olarak ama yine de yazmaktan geri durmadın: “*yazmakta buldun yolunu ölümle buluşmanın.*” (193) Döne döne ölümden söz ettin. Yazmak ölmektir. Karşı çıktın, karşı çıkışını belirttin: “*bu âlem sona erecek bir âlem değil; daha doğrusu sonlu değil zira özünde ölümdür o.*” (195) Anlamı yok eden ölümün bir anlamı olabilir mi ki? Yaşam yaşamın ta kendi olan ölümü üretmez mi? İnsan yaşadıkça ölmez mi? (Schopenhauer) Yaşam, umarı ölüm olan bir derttir, dedi en son ve ölümün kervanına o da katıldı gitti, çünkü yaşadıkça ölmekten bıkmış, yorulmuştu.

M. 1982 BEYRUT'UNA.⁹ Zaman ölümlerin kemiklerine yaslanmış. Havanın kamburu çıkmış, gökten düşen yazı imleri bir sağanak, bir el, kol, ayak, parmak, göz... “*güneşin kendisi bile aydınlatamıyor/ karanlıkta kanayan bu bedeni.*” (203) Yaşam, kırımın onardığı bir yanlış mı yoksa? “*nerede gözyaşına yetecek çukur?*” (206) Güneş gördüklerine inanamayıp gözlerini ovuşturuyor. İki bomba arasındaki sessizliğe teşekkür mü edelim? Sabır öğütleyen taşta? “*al beni ey aşk/ kapaklan üzerime.*” (207)

⁸ Ebu'l-Alâ el-Maarri (93-1057), Arap şiirinin büyüklerinden filozof-şair. Dört yaşında kör oldu.

⁹ İsrail'in Batı destekli Lübnan işgali. Sabra Şatila kıyımı.

İşte Budur Benim Adım¹⁰

Yine Mehmet Hakkı Suçin Arapça çevirisinden bir Adonis kitabı.¹¹ Yayımlandığı yılda (2020) okumama karşın hakkında yazmam yine iki yıl gecikmeli.

Değerli öğretmenimiz, çevirmen Mehmet Hakkı Suçin bu çevirisinde de bir güzellik yaparak, Adonis yazın siyaseti (poetika) üzerine sunuş yazmak yerine doğrudan Adonis'in yazdığı kitaptan (**Şiir Poetikası**, Beyrut, 1985) bir bölümü çevirisinin girişine koymayı yeğlemiştir: **Okumanın Poetikası**. (s.7-17) Yazının sonundaki bölümceyi (paragraf) alıntılama ile yetineceğim: "(G)ünümüzde 'okuma' ve 'okuyucu' eleştirisi, eleştirinin ilk görevlerinden biridir. Eleştiri, miras alınmış olunan geleneksel şiir türünün yönlendirmeye devam ettiği egemen okuma estetiğini derinlemesine incelemeli; onun haz, anlam ve değerlendirme yöntemlerini gözden geçirmelidir. O halde, bu gelenekselliği aşmak gerekmektedir. Bu ise hem egemen okuma anlayışını hem de 'toplumunun' ölçütlerini, reddetmek anlamına gelir. Yaratıcı şiir metni kendi ufkunu olduğu kadar okuyucusunu da 'yaratıyorsa' eğer bugün hem yazmada hem de eleştirmede ihtiyaç duyduğumuz şey, yaratıcı okuma estetiğiyle buluşmaktır." (17) Okumanın kolay bir görev olmadığını en yetkin ağızlardan birinden anımsamak önemli.

Üç bölümlü düzenlenmiş kitabın ilk bölümü: **Tavâif Kralları Tarihine Giriş** (Beyrut, 1970). Endülüs Emevi Devleti çöktükten sonra İber Yarımadasında ortaya çıkan küçük Arap kent devletçiklerine *mulûku't-tavâif* deniyor, *tavâif* krallıkları. Ömürleri uzun sürmüyor doğal olarak. Kafa ile kafa arasında kılıçlar bileniyor, ölüm kapıyı gümbürtüsü artan bir sesle çalıyor. Kurtuluş olmayacak ama ölüm, evet, kaçınılmaz. Kurtuba veziri İbn Cevher artık bir ölü. Oysa öykü nasıl başlamıştı? Bir gül ve bir çadırla. Yine bir gül ve bir çadırla bitecek. Bu kentlerin öyküsünü yine şair yazacak. Biliyor, yaranın iyileşmeyeceğini, mumyanın dirilmeyeceğini. O yalnızca ne yapabileceğini, ona verilmiş görevi biliyor: çağların kan yitimiyle hüznü yüzlerini yalnızca o yıkayabilir, yalnızca o gülü karganın yanında düşleyebilir. "Ve şehri ben yazdım" (23) Her yazdığı kent yurdunun bir yankısıdır, bunu da biliyor ve yurdu yankılandı durdu şiirinde. Her kent abecenin bir imi. *Bâ, Cim, Elif. Hâ* hıçkırma hıçkırma ağlıyor. Her ses yok olacak ardı ardına. "Râ hilal gibi/ Batmış eriyor kumlarda/ Helak ol helak ol" (23) Yıkım bir karanlık dokuması, sözün çölünde akıp pıhtılaşan kan ve biten tarih sahnesi. Büyü bitti. Ceylanların boynuzu, karacaların gözleri çekip gitti. Her bakışla yeni bir yurt beliriyor bir yanı kan bir yanı ölümle kuşatılmış. Daha dün bir evimiz yok muydu Eriha'da, Kahire'de kardeşlerim ve Nasıra'ya sınır değil miydi Mekke? "Nasıl zincire dönüştü ilim/ Ve mesafe bir hisarın ateşine?/ Bundan mı reddediyor yüzümü tarih?/ Bundan mı görmüyorum ufukta bir Arap güneşini?" (25) Büyük güldürünün iki yüzü var: hutbe ve şenlik, dolayısıyla iki kumandanı: biri çamurda yuvarlanıyor öteki giyotin. Bitecek, sen de öleceksin öncekiler gibi ama büyük güldürü (komedi) sürecek. Aynı diğerleri nasılsa öyle. Onlar oradan başladılar sen buradan başla. İşte, can çekişen çocukla ya da yıkıntıya dönüşmüş evle başla. "Sokakların iniltisinden boğucu kokusundan/ Adı mezarlığa dönüşen bir memleketten/ Ve buradan başla" (26) Ölsen de yıldırım seni öldürmeyi sürdürecektir. Oysa biliyoruz, tüm varlığın bir çadır gölgesi ve içinde bazen su bazen ekmektir, umut ettin; düş, göz oldun, Ürdün kıyısında göründün, Gazze'de, Kudüs'te. Düşün ve gözün bitti, toprağa döndü, kanın bir dağ oldu, arkanda iki ırmak olarak bıraktığın. (Nakarât, şarkıyı başa

¹⁰ Bu yazı Haziran 2023'te yazılmıştır. Zzk.

¹¹ Adonis; **İşte Budur Benim Adım** (*Hâzâ Huwa İsmî*, 1988, *Şiir*), Çev. Mehmet Hakkı Suçin, Everest Yayınları, Birinci Basım, Ocak 2020, İstanbul, 88 s.

sarıyor. Ağıtçı (şair), kendi sözüne tutunuyor, soluklanıp doğrultuyor belini, dilini. “Çocuktur Yafa'nın yüzü” (27) Geçmiş böyle tuhaf bir şeydir hem düşer hem de hâlâ düşmemiştir. *Dâl* (sesi) yankılanıyor dirimde ve ölümden, geçmişte ve şimdide. “*Kâf eli kulağımda/ Su istiyorum, o bana kum veriyor/ Güneş istiyorum mağara veriyor*” (28) Neden hep efendi ya da hep köle kalacağım? “*Neden kederli günler doğuruyor/ yeryüzü?*” (28) Bayrak değişecek ama ne efendi ne köle değişmeyecek, hep oldukları gibi kalacaklar. Araya bir yabancı ses girecek, anlatacak neler olup bittiğini, ‘*bilmem nereden nereye uzanan bir haritada vesaire*’. Kitap sözcüğünün her imi, yani K-İ-T-A-P tümü birlikte imgelediği nesneye karşıt bir tarihe dönüp dolanıp bağlamıyor mu bizi? Kitap hep yukarda ama boğazımıza dek doyduk kana, insan derisini yüzüp gökselin ayağına pabuç yapabildik. Kitabı daha da yukarı kaldırdık kuşkusuz bunları yaparken. “*kemik ve kelle yuvarlıyor askerler ve hâkimler*” (29) Her şeyin gözyaşı döktüğü toprak: Filistin. Ürdün nehri kan akıyor. Hayfa, üzerine yuvarlanan devrimci için kara yasta. Ve Meryem’e gölge yapan hurma ağacı da ağlıyor. Gözyaşı lekeleri yol oldu. Nedeni bilmez değiliz, biliyoruz. Küller çağında bir adam tarihi günlerimizin koruna attı ve öldü. Devlet doğdu ve özgürlüğümüz kayıplara karıştı. Diyeceksin ki, işçi devrimi ne olacak? “*Devrim, onun adından sonra,/ bir sözcüğe indirgenip yayılıyor sofrada.*” (30) Devlet sürüyor. Kan akıyor. Yara büyüyor. “*Dünyanın böğründen akan kandır Yafa*” (31) Kays’tır, Leyla. “*Evsizlik geçiyor pencereimin altından, başkaları diyor ki:/ Ne diyor başkaları?*” (31) Çöl de büyüyor. Çağın bedeni yenilgiyle lekeli. “*Bilmem nereden nereye uzanan bir haritada vesaire.*” (32) Sınır yok, yurt yok. Sözcük ditilmiş pamuk. Tırnaklarından başka bir şey kalmamış tarihin içine giriyor kalçalar, kadın biçimli uçgenler, böcek-tanrı şair. “*zamanın kenarında oturuyordu vatan dedikleri şey*” (33) Yurdu nasıl tutmalı, dokunmalı ona diye soruyor bir adam. Yanıt gelmiyor, gelmedi. *Lâm mîm elif*. Yine o çocuk Yafa gelir mi, sözcüğü soran çocuk, daha sorarken diken çıkan boğazında... Çekilme sürüyor. Endülüs Yarımada kurtulsun diye yardım istendi ama nerde... Arkası geliyor bugüne dek. Külle gül arasında her şeyin söndüğü ama yeniden başlayacağı bir zaman gelecek (mi?) Ben Endülüs’ün kovulmuş, yitik şairi artık “*ölü bir çağın kenarında yaşayacağım.*” (35) Ama hayır, yalnız değilim. Gelin kazmalarınızla, geçmiş kazıyalım, taşıyalım geleceğe, tutkumuz sürsün, sürmeli. Kurumuş ağaçlar çiçek açar mı? Küller ateşe döner, tarlalara doğru yürür tarlalar, Yafa’nın çocuk yüzü elbet görünür bir gün.

*

Kitabın ikinci uzun şiiri **İşte Budur Benim Adım** Ocak 1969 tarihli. **Tavâif Kralları Tarihine Giriş**’ten aşağı yukarı bir yıl önce yazılmış.

Tüm bildiklerini, bilgeliğini silerek başlıyor söze şair. Tek başlangıç noktası var: kan. Uzun suslarla kurulan tümceleri dize aşan ve dizeleri basamaklanan bir Adonis biçimlemesi (*format*) duygularının ivmelenmesini de yankılıyor. Ortadoğu’dan başka türlü biçimlenemezdi 20.yüzyıl Arap şiiri. Sus(ku)lar şairin seçiminden çok yaşamın acımasız kesintileri olarak yorumlansa yeridir. Zorunlu susuşlar, soluklanışlar, kopuşlar... Birkaç tümce eklemeliyor ve dur duraksız, bilinçten bir çırpıda akabiliyor. Öznenin yeri, sesin yönelişi ve kaynakları, varlıklar her yerden fıskırıyor. Ama kuralsız tümce eklemelişleri daha büyük üst (*meta*) tümceyle bağlanıyor ve küçük çırpınışların karmaşası büyük duyguya yataklık ediyor. Şiirin iç içe sayısız tümce halkaları var. Genelinde tek bir büyük tümce-bağlam zaten, hemen tüm Adonis şiirlerinde olduğu gibi. Tekil boyutta dağılan bilinç ve sayıklamalar doğrudanlıklarıyla duygu yoğun varlık iletilerini aktarırken büyük karma bir eğretileme olarak geri dönüyor. Senin havuzuna girsem de seni bulmam olanaksız, çünkü ben bir geceyim

ve güneş elimde kara bir aşığa dönüşür ancak. Milyonlarca şarkıyı gömerek geldim buraya. “*Gel ellerine dokunayım izle beni*” (40) Sesi, umutsuz çığılığı bölen pankart: “**Değiştirebilirim: Medeniyetin mayını – İşte budur benim adım.**” (40). Yaşamın adımı durdu. Bakınca yalnızca ikiyi görüyor, iki öldürücüyü (*cellat*): cami ve kilise. Tutuşmak ve bırakmak en iyisi kendini, cinselliğin uçurumuna... Roma’da tutuşturulmadı mı yaşam? O gün bugündür yakılmıyor mu yeryüzü? Açlık dünya gibi döndükçe ekmek gibi hecelediği taşlar, saraylar, tapınaklar... O kum yiyor yine bu akşam. Ali kuyuya atıldı. Işık Ali’nin yolunu bulabilecek mi? Bir kan, bir inilti duyuluyor. Hakikati ve yalınlığı söylemek gerek. Evrende varlık ve yokluk var ve hakikat yokluk olduğumuzdur. “*Bir gök doğurmadı bizi bir toprak doğurmadı bizi.*” (42) *Gizli Bülten*’de yazıldığı gibi, sözcüklerimizden yarattığımız köpük içre yaşamı pas içinde bırakanlarız. “**Memleketim içimde bir mültecî**” (43) Ve Ali’yi kuyuya attılar. *Gizli Bülten*’de yazılı. O bir yurttur, adı dilsizdir, bir göçmen. Ya hüzün? Yeryüzü bir oyun mu yoksa? Kentin boşluğunda sürekli nöbet tutan bir hayalettir şair. Kanı göğün öcü ve gözleri kuşlar... Ve kadınlar kamarada dualarını sürdürüyorlar, gökyüzünü dönüştürüyorlar bir oyuncak bebeğe ya da giyotine. Ölümün çağını yaşıyoruz, ölümü yaşıyoruz. Gündüzler çıldırdı, her ölümden bir Arap ölümü var, “*Bir kuşun söylediği son şarkıdır o/ yanan bir ormanda.*” (46) Tarihin kılıcı onun ülkesinde kırılıyor. Dünya bozuluyor. “*kurbanların sesinde koşuyorum tek başıma ölümün dudağında ışık küresinde yürüyen bir kabir gibi*” (47)

“*Eridik birbirimizde, kirpikler gibi korur sevenlerin kanı, nabzını hissettim tenimde (Orman mısın?) Engel yıkıldı (Sen miydin engel?) Kaptanın ördüğü bir ipi sorguya çekti martı denizde, yolcunun karları şarkı söyledi görmediği bir güneşe (Sen misin güneşim?) Güneşim ufku içen bir tüy, bir ses duydu kaybolan kişi (Sesim sen misin?) Sesim zamanımdır, karanlığımdır davetkâr nabzın ve göğüslerin ve beyazlığımdır her bir gece*” (48)

Yitişi yıkıntısıdır (*harabe*) onun. Böyle sevdi çadırı. Bozguna uğramış ulus trahom, bu gözler çukurlardır. Delilik bir gezegen, bu kitap bir kefen, bu kent bir leş, “*Çölün kamerine hurma ağacı diyeceğim/ belki yeryüzü uyanır da/ bir çocuğa döner ya da bir çocuğun düşüne.*” (49) Tarih mi? Uygarlıklarıyla kemikte bir toz... Gidecek bir yeri mi var? Yeryüzünde sığınacak bir yeri? Yok. Geriye başlangıcımızın büyük karanlığı, mağarası kalıyor. “*Mağarana dön ve bakışlarını indir.*” (50) Gözüne bir sözcük mü takıldı? Geçmişte ve bugün öldürülmüş ozanın (Imruul Kays, el Maari, Cüneyd, Hallac-ı Mansur ve Nifferi) bir sözcüğü? “*Onu öldürdüler hayır ne tanıkların adlarını vereceğim ne de katillerin ve ağlamayacağım da*” (51) Bir çocuğa ve bir şaire neden ağlansın ki? Şiir düzme için konu mu yok. Sedirdeki son gölge ne güne durur. Kumrunun kanat çırpması... Bütün bunlar yazılmayı bekler. Ama şairin bununla işi olmaz, yok. Yatağını yitirmiş ırmak gibi halkını yitirdi o. Kusuyor: “*Artık bir tarihim yok, şimdiki yok*” (52) Ana ve kadın ve iki memesiyle tarihi ortalıyor. Geleneğin iki memesini seçiyor şair. Yuvası bir memenin ağzındadır hâlâ. Ve bu kurmaca yurt, elde kalan son yurt: kadındır. (Mahmut Derviş için de tam öyledir.) “*Eridin cinsiyetimde, cinsiyetim sınırsız kılıçsız. Gözden kaybol hiçbir şey gözden kayboldum tek bir yüzüz biz. Ne gömleğim elma ne sen cennet birer tarlayız güneşin himayesi altında birer hasat olgunlaştırdım seni gel şu yeşil taraftan bodur hasadımız bedenlerimiz birer ekici ve biçici*” (53) Çadırı böyle sever, kirpikteki kumu. Minareyi ekmek yapar. Deniz çıkar yoluna. Tarihe tanıklığını dile getirir, yinelenmesinden kuruyan tarihe. “*Bir yıldız mıdır bu dünya/ yoksa bir mumya mı?/ Ve söktüler dikişlerini göğün/ Ve yamadılar göğü*” (55) Halklar yoğruldu, biçimlendi, kıvama getirildi ve avuçlandılar hep. “*imdat diye haykırdım halkların sesi*” (56) Ve kül. Hepsî kül. “*Siyah bir kadının göbeğinin altında yitik bir çocuk kır saçlı bir çocuğu arıyor*” (57)

Bitti mi? Sahne kapandı mı? Kadının soyu tükendi mi? Ali nerde? Hayır. Çölün yalnızlığında yürüyen yüzlere selam olsun. Denizin yıkadığı yeryüzüne... Doğunun ışıltısına. “*Çizdiğim bir yıldızı heceliyorum/ vatanımdan kaçarak vatanımda*” (58) Sözcüklerin külünün gecesi içinde tarihin bir çocuğu doğmaya hazırlanıyor belki de. “*Tarihini bir yüzükte taşıyan bir kadın var denizde/ İşte o kadın sobanın ateşi söndüğünde gelecek/ Ve gece onun hüzünleriyle eriyecek/ Sobanın külünde...*” (59) Ve tarih bir orman gibi yürüyecek yine. “*Bu kıvılcımdır vatanım, baki zamanın karanlığındaki bu şimşek...*” (59)

*

New York’a Mezar’ın yazım tarihi 1971. (*New York, 25 Mart 1971- Bikfeya, 15 Mayıs 1971*) Bu şiiri okurken Adonis’in şiir yaşamını gün gün izlemek, örneğin klasik Arap şiirinin büyük yatağının yanı sıra Whitman’ı nasıl yan(k/s)ıladığını anlamak, ama dahası Adonis ile Amerika (ABD) arasında somut/soyut tüm bağlantı ve ilişkileri serimlemek gerekiyor. Adonis yaşamın somutuna, onun titreşimine, küçük esintiden dev dalga doğurma yeteneğine doğrudan bağlı şiiriyle yeryüzünü nasıl biçtiğini, harmanladığını ve iş-emek ortaklığı eşliğinde nasıl paylaştığını, esirgemeyen ve bağışlamayan bir tanrı gibi yanıt veriyor ve New York’un (dünyanın bu kapısının) şiirinde yankılanmaması olanaksızdı bu durumda. New York nedir? Ona nasıl tepki verilir, nasıl yaşanır bu dünya kenti? Adonis onu nasıl sağar, ağılı sütünü doldurur şiir bakracına ve sözcük vuruşlarıyla nasıl içirir yudum yudum bize, içtikçe ölüğümüzü ve dirildiğimizi bilerek, isteyerek.

Dört ayaklı bir uygarlık, New York, her yönünde bir ölü yatıyor. Kadın bir elinde özgürlük ötekinde ölümle adı yeryüzü olan çocuğu boğazlamayı o gün bugün sürdürüyor. Brooklyn Köprüsü Whitman’ı Wall-Street’e bağlıyor. Şu an Harlem’den geçiyor şair, ‘*kalça ile kalça arasında gizlenmiş yara*’dan. Yürekler süngerle, eller kamışla şiş. Köle pazarı. “*Cam bahçelerdeki bitkiler gibi yaşayan insanlar.*” (64)

Kayanın yosunlu yamacında Adonis’i kim görür, öldürülmek üzere olan bir zenci ya da ölmekte olan bir serçeden başka. ABD gezisinde bir dizi yazın izlenceleri arasında onun ne gördüğü ise bambaşka: bir caz partisi, mürekkebe boyanmış biri ve dalda şarkı söyleyen serçe. Ülkenin yüreği şairin yüreğiyle bu üç yerde uyumlu atıyor. Niye attığını merak edenlere duyuruyor Adonis: kafes ve duvar yükseliyor, zaman ip ve kırbaçla, dünya düzeni öldürümle (*cinayet*), dünyanın efendisi güneşin ve ayın sırtına basarak. Yeryüzünün okyanus ötesi yosunlu kayalığında yaşamı ölüme harman yurdunu da görüyor “*ve itiraf ediyorum ey New York: Senindir memleketimde/ revak, yatak, koltuk ve kafa. Ve her şey satılık: Gece ve gündüz,/ Mekke’nin taşı, Dicle’nin suyu.*” (67) Ve Orta Doğu’nun kesik başı Vaftizci Yahya gibi elinde, sana sunulmuş bir adak gibi uzatılıyor. Doymuyorsun.

Rüzgâr yeniden esiyor Doğu’dan: “*İkinci bir alfabe yükseliyor Batı’nın engebelerinde/ Ve güneş bir ağacın kızdır Kudüs’ün bahçesinde.*” (68) Dünyanın tavanı New York çözüyor işte ve samandan kadının yerini bedenler dolduruyor, yaşamı doğaçlayan ve kilileri açan bedenler. “*Dedim: Baştan çıkarıyorum Beyrut’u.*” (69) Sözcük öldü diyor birileri. Oysa “*En hafif şeydir kelime ama her şeyi taşır.*” (69) Sözcük bir el, el ise düştür. New York Beyrut’u doğuruyor şairin imgeleminde. Beyrutlaşıyor. Öyleyse savaş henüz bitmiş değil, öyleyse kazanan henüz kazanmadı. İrmaklar cesetler taşısa da. Henüz yenilmedik. Güneşin tutulması geçicidir, kurtarırız tutuluşundan onu “*Ve kara kafanın içinde seyahat ediyoruz ayak uydurmak için gelmekte olan güneşe.*” (70)

New York, 'gökte bir kalça ve yerde bir kalça', bir yıldızın varsa söyle nerede olduğunu. Çimenle elektronik beyin kapışmak üzereler "Bütün ömür duvara asılı ve kanıyor işte." (71) Her duvarın gömütlük, kara bir tepside kara bir ekmekle biçimlendi Beyaz Saray'ın tarihi. Zincirli köpekler ve güvenlik güçleri. Krallar gibi yürüyen köpeğini gezdiren bir kadın ve az ötede 'kent'in göğsünü' vuran korku. Zaman dokuyan yüzler. Çöpler çocuklara, çocuklar sıçanlara şölen. Vergi memuru, polis, yargıç. Yahudi'den nefret eden siyah, Arap'ı da sevmez, köle ticaretini anımsayıp. Alkol ve uyuşturucu. Topallayan bir baston: zaman. "Harlem,/ Dışarıdan gelmiyorum: Kinini biliyorum, onun lezzetli/ ekmeğini biliyorum." (73) Harlem çalışan bir saat. New York'un yüzünü silecek silgi, bir yaprak gibi fırlatıp atacak fırtına. "NewYork=Yer kabuğunda nehir nehir deliliğin fışkırdığı delik." (74)

Şair Harlem'le Lincoln Center arasında 'yitik bir sayı' gibi ilerlerken gördü onu. "(Yüzü yüz değildi, yara ve gözyaşıydı; endamı endam değildi, kuru bir güldü) (75) Ahuya Dünya diye seslendi, serçeye Ay. Filistin'e koşan Kızılderili olmalı. "Ve New York, susuz havuzda seke seke giden yarı donmuş bir kurbağa gibi." (76) Lincoln, işte şurada: "Ne zaman gerçekleşecek gelecekteki devrimin?" (76) Sesini yükseltiyor şair: Kurtarın Lincoln'u ak mermerinden. Nixon'dan, bekçi ve av köpeklerinden. "Ve işte Washington: "İki yüzü yansıtan bir ayna: Nixon ve dünyanın feryadı. Kalk, ağlama dansına katıl. Hâlâ bir yer var ve hâlâ bir rol... Âşığım tufana dönen bir güvercine dönüşen ağlama dansına. 'Yeryüzü tufana muhtaç...' [Ebu'l-Âlâ el-Maarrî]" (77) Aslında Adonis'in kullanmak istediği sözcük 'ağlama' değil, 'öfke'. Miğferi buğday başağıyla nasıl değiştirecek?

New York şairin avucunda, ayraç içinde. Bakıyor ve başka bir şey göremiyor, usunun gördüğünden öte. Neye baksa New York. Bir sözcüktür. Ya Şam? Bir ses, bir saçmalığın taklidi. Nasıl Şam Şam olacak, Beyrut, Kahire, Bağdat; kendileri?..

Bayan Brewing'le öteki İskenderiye, öteki Arap, öteki Kavafis, Seferis, coğrafya... 'Bu bir Bizans ikonu,' dediğinde 6 Nisan 1971'in gece yarısıydı. Ve ertesi sabah dönüş gününde kalktığında, New York, diye haykırdı şair. "Çocukları karla karıştırıp çağın pastasını yapıyorsun. Sesin/ oksit, post-kimya zehiri. Adın uykusuzluk ve boğulma." (81) Yolcunun yolu her koşulda kapalı. "Sabahleyin uyanıp haykırdım: Ey Nixon, bugün kaç çocuk öldürdün." (82) Yanıtlar veriliyor, tümü de ussallığın sınırları içerisinde. Adonis bunun üzerine Whitman'ı uyandırıyor. Walt, uyan!

Walt Whitman, seni görmedim **Manhattan**'da, ama her şeyi gördüm. Burası senin bildiğin yer değil. Güneş, elektrikli portakal, ay pencereden atılan bir çöp. İnsanlar yengeçler gibi yan yana, konserve kutularının uçsuz bucaksız alanı. Yapacağımız şey belli: el ele, bakışlardan bir merdiven, adımlardan bir yastık. Seninle yeryüzünü yeniden biçimleyip nakışlamanın tam sırası. Volga'yı Manhattan ile Queens arasından geçirelim. Kuşları yurt edinelim. "Şimdi bizim sıramız olsun. Dünyanın alnında yuvarlanan bir kıyıdır **New York**." (85) Hem bir gömüt ve gömütten doğan her şey hem de Güneş, olsun.

Âşık değilsen, cesetsin! Şiir bir ağaçtır ve rüzgârgülüdür. Rüzgâr değil rüzgârın yönü. Küba'yı sırtlayıp senin kucağına, Castro ne zaman taşıyacak? Her şeyin her şey olmaya hazırlandığı yerde Guavera özgürlükle buluştu, uyudu ve uyandığında özgür değildi, "uykuyu bırakıp düşe girdi." (87) İşte böyle. "Öfkeden bir nehir gibi akıttım **Lübnan**'ı; bir yakasında **Cıbran**, ötekinde **Adonis** yükseliyordu./ Ve **New York**'tan çıktım çıkarcasına bir yataktan:/ Kadın **sönen bir yıldız** ve boşluğu olmayan ağaçlar gibi çitirdiyor/ yatak, topal, aksak bir hava, dikenini anımsamayan bir haç gibi." (87) Şair kendi Beyrut'undadır şimdi. "Fakat,/ Karanlığın ve kumun gülüne selam/ Selam olsun **Beyrut**'a." (88)

*

1969-1971 yılları arasında kaleme alınmış üç termonükleer patlamalı güneş-şiiir okumuş olduk kitap boyunca ama yanlış anlamayalım, aslında Adonis'in genel şiiirinden söz ettik. Daha iki yıl önce *Altı Gün Savaşları* (1967) kasırgasında Suriye, Mısır ve Ürdün İsrail saldırısı karşısında ezildi. Mısır'dan Sina Yarımadası'nı, Suriye'den Golan Tepeleri'ni, Ürdün'den Doğu Kudüs ve Batı Şeria'yı alan İsrail, Batı Şeria ve Gazze kesitinde yerleşimci uygulamalarına başladı. Bunlar daha dün oldu, Derviş'in, Adonis'in gözleri önünde. Şair içinin acısını avuçladı, evirdi çevirdi, bıraktı gözyaşları aksın karışsın yağmur sağnağı gibi. Ama susmayı onur sorunu yaptı, savaşı sürdürmek zorundaydı ve sürdürdü(ler). Söz yenilmedi, yenilmezdi, direnişin sözüyse eğer ve bir halkın, bölgenin (Endülüs, Filistin, vb.), toprağın ve suyun da sesiye. Adonis'in sesi tümünün, yani tüm bir dünyanın sesi. Dünyada, yeryüzünde yaşanmış yaşanacak her şey canlı cansız onun sözünde ve sözüyle soluk alıp verecekti ve ancak ölümle kesilirdi ses. Adonis bin bir yüz, bin bir el, bin bir tin, bin bir sevdalı, bin bir şair, tüm şairler ve kendisiydi. Onu hiç kimse, hiçbir kavim, hiçbir tarih, hiçbir göç ve utku ve yenilgi yatıştırma(z)dı. Ağıt giden için arkasından yakılırdı, böyle bilirdik. Derviş'in ve Adonis'in ağıtları gidene ve gelene, dünyanın tüm gelip gitmişlerine yakıldı. Yaşanmışın ve daha yaşanacak olanın sesleri birbirlerinin ta içlerine dolanıp sokuluyor, buruyor, deliyor, sarsıyor, topluyor ve dağıtıyor, seslerden yine usumuzu, yüreğimizi yakıp dağılayan bir şarkı kalıyor geriye. Sormak geliyor içinden insanın, şaire. Ey şair, sözlerin ustası, her yitirene bir kazanan denk gelmez mi? Biri yitirdiyse öteki kazanmadı mı? Derdin ne? Gözleri yaşlı şair bir an susar, sustu, baktı, bir şey söylemedi, kaldığı yerden sürdürdü şiiirini. Çiçeğini yalnızca kendi bahçesinden değil, yeryüzünün tüm bahçelerinden ve tarihin tüm zamanlarından topladı, topluyor. Eliyle yeryüzü topraklarını, yurtları ve geçmişin ve geleceğin zamanlarını avuçladı, okşadı, okşuyor. Dikenler çizdi kanattı, yapraklar burcu burcu koktu, toprağın ve zamanın acısı ve aşkı derlenmiş bir avuç şiiir oldu, kitaba girdi, bir kuş gibi kondu önümüze, bilinmeyen yerlerin ve zamanların bilinmeyen kuşu gibi. *Oku*, dedi. Kim? Eğıldik, okuduk. Başka yerlerin ve zamanların sesinde kendi sesimizi işittik. Benmişim o zamandaki ve yerdeki. Benmişim yurdunu yitiren. Benmişim şair, kendi ölümüne gözyaşı döken kişi, herkesle ölmüşüm çoktan.

Bunları dedim ve şimdi susuyorum. Çözümleme yapmayacak, şiiir üzerine dönüp yeniden düşünmeyeceğim. Çünkü şiiirin şimdi benden istediği şey bu değil. Fazladan söylenecek her şey boşunadır, zaten söylenmesi gereken gerektiğince söylenmiştir. Kulağımda çınlıyor sesi yankılanarak: *Oku*. Hepimizin bir ve aynı sesi olduğundan kuşku duyamayacağım bir yere ve zamana dek okudum, okuyorum.

Kudüs Konçertosu¹²

1930 Suriye doğumlu Adonis'ten (Ali Ahmet Said Eşber) daha önce kitap okumuş muydum anımsamıyorum. Aslında kendi geleneksel (Arap) ekiniyle ilişkisini kestirmem zor ama Batı ekininin göbeğinde olduğundan hiç kuşum yok. Fransa'da (Paris) yaşadığını biliyordum. Türkçe'ye epeyce çevrildi, okundu ülkemizde. **Kudüs Konçertosu**¹³ Adonis okumak için nasıl bir başlangıç sorusunun yanıtını da veremiyorum yazık ki. Aslında bırakalım Adonis'i, büyük Arap ekini, yazını hakkında ne biliyoruz sorusu boşlukta. Adonis şiirini hangi kaynaklardan besledi, neleri biresimledi bilemiyoruz. Elbette araştırılabilir. Bir de dil konusu var. Arapça (bu görkemli dil) küresel erkini yitireli kaç yüzyıl oldu (Endülüs yıldızı). Yazı imparatorluğunun odağı, Batı (Fransızca, İngilizce). Kenar(laşmış) dil ve ekinler bu odaktan onay, geçerlilik almadıkça dünyaca bilinemeyecekler şimdilik. Yeni bir küresel seçenek oluşturulmadıkça elbette... Şimdi Arap (Kuzey Afrika, Orta Doğu), Uzak Doğu vb. seçenekler ancak Batı ekinince vizelenip sıvazlanınca tanınabiliyor. Yoksa kendi yerel, bölgesel coğrafyalarında ancak etkililer. Adonis Batının sahiplendiği, benimsediği büyük Arap (öteki ekin) şairlerinden. Tıpkı Etel Adnan gibi. O da Beyrut doğumlu (1925) ama bana kalırsa her bakımdan Amerikalı.

İbrahim Demirci Arapça aslından çevirmiş kitabı. İlginç bir rastlantı, sanki Adonis, yıl içinde okuduğum **Arap Kıyamet**⁷'ni (Etel Adnan, 1980) 35 yıl sonra yankılıyor. Seçilen biçem, Ortadoğu gerçeğine bağlı kıyamet duygusu her iki kitabın duygusal katmanını oluşturuyor.

Adonis şiiri hakkında şöyle demiş:

“Şiirimin temel yapısı, yani başlangıç noktası: Tanrısal sezgi yoluyla yaşama bakmadım... Şiirim hem dağınık (discursif), hem de sezgisel oluşturucu olarak belirginlik kazandı... Şiirim, parçalanmış Arap kuşağını, dağılan halkını sergiler... Araplar için ölüm, yalın ve doğal bir olaydır, iyi tanıdıkları toprağa dönüştür... Şiirlerimde adı sıkça geçen ‘Şamlı Mihyar’, ‘Adonis’in yansımasıdır... Doğada çocukluktur, saflıktır, iyiliktir... Onun için şiirimin arka planında bir gizem yatar... ‘Şamlı Mihyar’ sürekli devinim halindedir, dinin kalıplaştırdığı toplumu sarsmaya gelen ve sürekli haksızlığa karşı çıkan bir devrimcidir... Şiirimdeki temel gelenek budur: Şiirim geleneğe dayalıdır... Ama bununla birlikte şiirim, Arap şiir geleneğine yeni bir yol, yeni bir soluk getirmiştir ve Arap şiir geleneğine şiirimle yeni bir giysi biçip dikerek giydirdim... Şiirim ‘Hallaç’ ve ‘Niffari’nin temeli üzerinde yükselmiştir...”

İslam Dünyası hakkında sert eleştirileri olan Adonis'in kendi ekinsel kaynaklarına bağlılığını imlemesi dikkate değer. Laikliği savunma konusunda ödünsüz şair, siyasal söyleminde demokratik bir kimlik sergiliyor. Şiiri hakkında değil ama **Kudüs Konçertosu** hakkında söyleyebileceğim ilk şey, göndermelerinin okuru oldukça zorladığıdır. Hele benim gibi şiirinin beslendiği kaynakların cahili olan biri neredeyse ikinci dilde önündeki şiirsel metnin tümünü yitirecektir. Kudüs'ü yatay ve dikey kesitlerde imgeleyen Adonis, başvuru kaynaklarını ayrıca açıklamıyor, gerek duymuyor bile. Haklı, çünkü şiir yazıyor, bilgi vermek değil amacı. Okurunu böylece özelleştirmiş, sınırlamış oluyor. Herhangi bir okurdan *Sami* okura, Ortadoğu inanç dünyasının ortasındakine, tüm siyasetine, tüm tarihine, kutsalına, kadim töre(n)lerine,

¹² Bu yazı 2014 yılında yazılmış, 2023'te gözden geçirilmiştir. Zzk.

¹³ Adonis; **Kudüs Konçertosu** (*Konşirto el-Kuds*, 2012), Çev. İbrahim Demirci, Yapı Kredi Yayınevi, Birinci basım, Şubat 2014, İstanbul, 79 s.

sokağına, uzamına, düşüne, günceline de ve elbette dehşetine tanık Arap'a indirgenmiş oluyoruz. Eski Ahid'i, *Kur'an*'ı bilmemiz 'farz'. Adonis kendi coğrafyasınının 80 küsur yıllık birikimini okuru pek de gözetmeden seriyor önümüze.

İki bölümde düzenliyor konçertosunu: 1.Bölüm **Anlam**. 2.Bölüm **Suretler**. Kudüs'ün anlamını ortaya çıkarıp arkasından yedi görünüşünü (suret) veriyor.

Sanrılı, tutkulu ve kendisinin de dediği gibi paramparça bir dille komedyasından anlamını çıkarmaya çalışıyor önce şair. Zengin, humuslu, çürümüş bir insanlık *Olayından* (vak'a), *Yerinden*, *Zamanından* aşura yapıyor. Aleviliğinin aşurasına katkısı var mı kestiremiyorum. Kudüs'un eski duvarı, Kur'an'ın ayeti, Yedi Askı'nın dizeleri, Süleyman'ın meselleri, Neşideler Neşidesi eksik değil şiirde ama ABD askeri, füzeleri de. Adonis tanıdık im(ge)leri, ipuçlarını yığıyor önümüze. Yanyana üstüste yığılan sözcüklerden payımıza düşen neden çekilmiş acılar, çocuklar, ölü(m)ler, düşkırıklıkları, yıkımlar ve korku? Şairimiz unutmamızı istemiyor, yeniden ve yeniden anımsatıyor. Kudüs insanlığın Kâbesi, Kudüs bir büyük mezhep, tapınak, oradan çocukları geldi yeryüzüne insanoğlunun ve oradan kaldırıldı ölüleri, sıralı değil genç ölüleri.

Söylemiştim okur için kaynak egemenliğini dayatan bu *içerik şiirlerinin* anlamını çözmek benim diyen okur için olanaksız. Geriye kalana, anlamı kuşak gibi saran ve kıvranan duyguya bakalım biz. Beytülmağdis (Beytü'l Mukaddes) Kudüs'un adı: "O benim işte. Kudüs'ün bir tayfı." (11) Orada ölüm geç kalır ve yaşamın ilerlemesi ölümdür hâlâ. (12) Öte yandan "Kim Beytülmağdis'te ölürse, gökte ölmüş gibidir." (13) Caddelerinde her meyve bir acıdır (14) ve şimdi başka bir gökle örtünmektedir. Bu göğün altında kesilmiş kafalar habire konuşmakta, iğnenin deliğinden kan pınarları çağlamaktadır. (15) Adonis için tarih orada kaçan bir süttür, gülü rüzgâr okumakta, koku yazmaktadır. (16)

"Kudüs'e dedim ki:

Neden sana geldim ben, ancak öteye yürümeyi bilirim ben?" (17)

Öyleyse yazdığımız nedir diye oklarını kendine yöneltir şair. "*Neden aklın hüzünleri, bedenin arzularına mezar olmaktadır?"* (19)

Göksel özet'inden sonra Adonis, **Yere karşı gök**'ün anlamına düşer. Allah Musa'ya Beytülmağdis'te seslenmiş, Davut ile Süleyman'ın tövbesini kabul etmiş, Süleyman'a krallığını vermiş, Yahya'yı Zekeriya'ya müjdelemiş, dağları ve kuşları Davud'un buyruğuna vermiş, Meryem'e yazın kış meyvesi, kışın yaz meyvesi vermiş, İsa'yı doğurtmuş, sofrayı indirmiş, göğe yükseltmiştir. Ahir zamanda hicret Beytülmağdis'e olacak, sırat burada kurulacaktır.

"Ey Kudüs, ey Kudüs!

Elma bir kadını senin bronz çağında.

Senin petrol-elektronik çağında bir bomba oldu o elma:

Bir dönüşüm ki

Bu dönüşümde füzeler sadece âşıkların evlerini hedef alıyor." (23)

Kadim Kudüs'ün coğrafyasını, topografisini çizen şair, mekânın yarılan karnından çıkan cenin ve rahimleri *vaki'in* yuttuğunu söylüyor. (25) Özgürlük nerede kaldı? Kabuk özü yutmuş orada:

"Bir kabirden, bir nakıştan, bir çift göğüs biçimli bir ahşaptan, bir yosundan sarkıyor bir ıslak duvar olarak,

rikkat ile defin kaynaştığı bir rayiha yükseliyor ve çevresinde şeytanlar ve melekler dolanıyor dans ederek dalga misali.” (27)

Sonra Adonis, **Deve ile tank arasında bir ip** geriyor (3.bölüm). Tarihin dehlizlerinde dolaşiyor. Kanıtlar topluyor: “*Kim cennetin köşelerinden bir köşeye bakmak isterse, Beytülmağdis’e baksın.*” (İbn Abbas.) (30) Ama cehennem için de bu dünyada bakılacak yerdir Kudüs. “*Ah görseydin, görseydin çocuk, yaşlı, erkek, kadın insanların ciğerlerinin nasıl parçalandığını...*” (31) Kudüs’ü örten gök bile umutsuzdur.

Şair **Eyüp Peygambere doğru bir köprü** kurmayı deneyecektir 4.bölümde. Neden Eyüp Peygambere doğru? Çünkü sabrın vaadi kurtuluş olabilir mi sorusunun ardına düşecektir. Bu acı, bu çile sonunda Kudüs ışıyacak mı birgün? Kudüs Tanrıyı ağırlayacak mı? Yoksa çile boşuna mı çekildi, Eyüp yanıldı mı?

“C: Düşünüşler

Adını hayat koydukları ve yuvarlayadurdıkları bu topa ne söylüyor çocuklar? Nasıl tutuyorlar âlemi ve hepsi boyunlarının çevresinde düğümlenen ipleri görünmez ocağında doğdukları günden beri?

Eyüb’ün şiirinde bir vahyin izleri dalgalanıyor. Cennetler. Bal ırmakları. Oğlanlar. Yazının yok ettiği kitapların kalıntıları.

Meydana ey melek orduları! Pantolonlarının tozunda yüzüyor önderler.

Yıldız siyah, pencerelerin tutunacağı ışık yok.” (35)

Eyüb’ün şiiri hangi duvarı gösteriyor? İki yanı birleştirecek köprü artık olanaklı mı?

5.bölüm **Otopsi**’de Adonis, Kudüs’ü geziyor. Süleyman’ın Tavmaları (Mervan Mescidi), Babülmegaribe Tepesi, Ağlama (Burak) Duvarı, Batı (Ayn Silvan, Hilve Tepesi) Tüneli, Hetslam’ın (Şaron’un) Evi, Bâb’ül Amûd (Sütun Kapısı), Süleyman (Keten) Mağarası, Sabra Toprağı, Hâceler Çarşısı, Arzu Sıyam, Hilve Vadisi, Duhur Tepesi (Davud’un Kenti), Ummu’d-Derc Pınarı, Elemler Yolu, Kubbetüssahra:

“19. Elemler Yolu

Filistin’de bu yoldan başlamaksızın yaratılmış olan, yaratılmakta olan bir şey yok. Kabir Kudüslü/kutsal bir menidir.” (46)

Sıkıntılar’da (6.bölüm) sorularını sorar Adonis. “*Niçin Filistin’in kumlarında her zerre açık bir yaradır?*” (50) Geriye kalan tek şey var: **Hiçin ayartma neşidesi**. Şarkı söyle ey âşık (Şair)!

“Cevap verme. Şarkı söyle.

Rabbinin iki eli arasında kayalar hâlinde yuvarlanıyor zaman,

Çocuklarıysa ağlayıştan yapılmış dağlar.

Başının üstünde sönen bir yıldıza göz kırpıyorum.

Düşlerinin gölcüklerinde parçalanan yelkenleri gözlüyorum.

Şarkı söyle.

Senin kesişimlerinde bir dalga beliriyor. Şarkı söyleyişin meddir cezirdir.

Şarkı söylemeye hamd olsun.

Aşka hamd olsun: O ikisinde doğru ile yanlış ikizdir, hakikat ikisinin de ortak yarasıdır.

*Çalınıyor şarkıcının çanı işte,
Ama burada dinleyen var mı?
Elini bize uzatmanın ne yararı olacak ey güneş?” (59)*

Eğer hiç ayartabiliyorsa **Her şeyin ayartma neşidesi** de söz konusudur (8.bölüm).

Kitabın **Suretler** bölümünde Kudüs'ün anlamı için yedi suret çıkardığını söylemişim Adonis'in. Birinci bölümde binbir çelişkisi, acısı içinde hiçin ve her şeyin neşidesine varmıştı anlam. “*Nasıl af dileriz ayaklarımızla çiğnediğimiz, bu kenttin kirpikleri çevresinde yatan bir gülden?*” (65) İlk suret, gökyüzüyle para arasındaki bu sözleşmenin kendisi. Hakikatinin rengi nedir senin, diye sorar ikinci surette Adonis. Üçüncü surette demirdir gerçeği söyleyen:

*“Karmakarışık ve tozlu ufuk, boynundan demir bir gerdanlık sarkıyor:
Demir, tek başına, gerçeği söylüyor.” (69)*

Şair bir karar alır:

“Hayır, adımların tarihinin sunduğu bu azık yetmez bana, bana gereken başka bir azıktır bedeninin tarihinin sunduğu.” (73)

Beşinci suret, bir dilim kuruntu için yalvardır. “*Yenile beni ey kuruntu.*” (76):

*“Zühre yıldızı adı Zühre olan bir kadının ayak bileği kemiğini aydınlatıyor.
Ay kendisine karşı uluyan bir köpeğe gülümsüyor.
Ey kent neden ürperiyor kalçan?
Demek bildin gökyüzünün kimi zaman perde misali
Kimi zaman günebakan gibi
Neden kıpırdadığını bildin.” (74)*

Allah'ın toprağı (Kudüs) şair için ne söyleyecek, çünkü o öldürmenin çekimine kapılmayacak. Öldürmeyecek. Bu da altıncı surettir.

Ölümün biriktiği yedinci suret içinde:

*“Bir dağ koşuyor yel gibi
Bir ırmak yükseliyor bulutları içmek üzere
Ama bu kentte ne yapacak ilkbahar,
Boğularak yahut yanarak ölen çocuklar arasında?
Ne yapacak güzden başkasını okumayı reddeden
Bir dilin içinde?
Sen ey cehennem, hangi gökte eğleşirsin?
Hangi gökten inersin?” (79)*

Yaşlı, bilge, umutsuz kederin içten içe yanan, kanayan histeryası **Kudüs Konçertosu** daha çok şarkılar ya da Kudüs süiti gibi ya da dramatik bir yakarı, ağıt, eleji. Geleneğin güçlü anlatımı, notasyonu güncelin çılgın, korku, öfke dolu nabız atışıyla arabesk bir nehir gibi bireşimleniyor. Yine de uzak bir ses olarak geliyor kulağa. Mahmut Derviş'e mi dönmeli?